

Herwig Wolfram

KARANTANIJA MED VZHODOM IN ZAHODOM

Obri, Bavarci in Langobardi v 8. in 9. stoletju

Predavanje na oddelku za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani 6. novembra 1989.¹

Najprej nekaj metodoloških pripomb: 1. Približno eno generacijo traja, da se novo nastalo ime ljudstva pojavi v pisemenih virih kot etnografska novost. 2. V pisemenih virih zabeležena poimenovanja ljudstev so ali njihova lastna poimenovanja ali pa poimenovanja s strani drugih, ki so v literaturi izredno dolgo preživela. Naj kot primera omenim le (nemško) oznako »Böhmen« za Čehe in oznako »Skiti« za Hune in Gote. 3. Zgodnjerednjeveška ljudstva ne predstavljajo skupnosti istega porekla, temveč načeloma polietnično zgrajene ustavne in pravne skupnosti. Tako npr. poznamo tudi romanske in slovanske Bavarce, romanske, slovanske in germanske Obre, seveda tudi romanske, morda celo germanske Karantance.

Sedaj pa k temi sami: Polietnična kneževina Karantancev predstavlja najstarejšo zgodnjerednjeveško plemensko tvorbo, ki se je oblikovala v vzhodnem alpskem prostoru iz priseljencev in domačinov in si nadelala na ozemlje navezано ime. Karantanci so bili brez dvoma pretežno slovansko ljudstvo, ki je zajemalo tudi Hrvate, Dudlebe in Bolgare. Poleg tega so živeli v deželi tudi domačini — Romani, tako imenovani Vlahi. Germanskih drobcev ni mogoče izključevati, pa tudi ne dokazati.

Predniki Karantancev so se naselili v starem Notranjem Noriku in mu dali pečat »slovanske dežele«.^{1a} Najbrž že leta 592 in 595, najkasneje pa leta 610, je bila skoraj vsa Dravska dolina v rokah slovanskih vojaških enot, ki so pri obrambi svojih osvojitvev lahko računale na pomoč Obrov. Po hudem porazu Obrov pred Carigradom leta 626 so alpski Slovani najbrž okrog leta 630 zamenjali kagana z novim gospodarjem. Sámó je izkoristil težnje po odcepitvi, ki so Obre slabile na Zahodu in Vzhodu ter se uveljavil kot vladar srednjeevropske slovanske države. Težišče te države je ležalo sicer v sudetskem in podonavskem prostoru, je pa mejila na jugu prav gotovo na ozemlje Langobardov in tako zajela tudi področje poznejše Karantanije. Leta 630 je namreč kralj Dagobert I. poskusil uničiti Samovo tvorbo. Pri tem se ni opiral le na svoje frankovske, alamanske in najbrž tudi bavarske čete, temveč je dosegel tudi sodelovanje Langobardov. Če naj bi le-ti prispeli do Donave ali celo v sudetski prostor, so morali prej napasti alpsko-slovanske sosedé, ki so bili pod vodstvom Walluca in so zato tako ali drugače pripadali Samovi državi.

Po Paulu Diakonu (IV, 38) sta furlanska vojvoda Taso in Cacco imela v oblasti slovansko *regio quae Zellia appellatur usque ad locum, qui Medaria dicitur*. V PD IV, 36—40 opisani dogodki so časovno zelo težko določljivi. Kljub temu lahko domnevamo, da sta oba furlanska vojvoda Taso in Cacco vladala nekako od 611—615 do 620—625, ko sta bila umorjena. To pa pomeni, da Taso in Cacco nikakor nista mogla biti zaveznika frankovskega kralja Dagoberta I. Ker upravičeno lokaliziramo ozemlje Zellia do kraja Medaria kot Spodnjo ziljsko dolino do Meglarij, lahko sklepamo, da so se Langobardi že pred letom 630

¹ avtorjeva dela k temi: Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung (Wien—Berlin 1987). — Ethnogenesis im frühmittelalterlichen Donau- und Ostalpenraum (6.—10. Jahrhundert). Nationes 5 (Hg. Helmut Beumann/Werner Schröder, Sigmaringen 1985) 97 ss. — Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien (Böhlau Quellenbücher, Wien 1979).

^{1a} Paulus Diaconus, Historia Langobardorum IV 7.

vojaško sprijeli s Slovani v poznejši Karantaniji. Vsekakor so Slovani v Spodnji ziljski dolini morali plačevati sosednjim Langobardom davek vse do časov furlanskega vojvode Ratchisa, ki je leta 744 postal kralj. Ratchis je vodil srdite bitke proti *Carniola Sclavorum patria* in je v teh skorajda sam izgubil življenje (PD IV, 52). Neodvisno od tega pa je izgubil tudi *pensio*, davek, ki so mu ga plačevali Karantanci iz Spodnje ziljske doline. Mogoče se v tem enkratnem poročilu iz let 730/740 prav tako zrcali okrepitev alpskoslovanskih Karantancev, kot v dejstvu, da so skoraj istočasno prodrli do doline reke Salzach pri Bischofshofnu. Čeprav tega ne moremo dokazati, domnevamo, da so Karantanci v tridesetih letih osmega stoletja položili temelje za poznejšo odločitev, priključiti se Bavarcem in se odpovedati tradicionalno dobrim odnosom do langobardskega Juga. Toda prehiteli smo čas in se moramo zato povrniti v sredino sedmega stoletja.

Samova smrt, ki jo datiramo v leto 659, je omogočila ponovno obrsko nadvlado nad širokim delom slovanske Srednje Evrope. Alpski Slovani pa so — kot vse kaže — uspeli zavarovati svojo samostojnost. Tako se je npr. Wallucus, knez »krajine Vinedov«,² lahko pred Franki in Obri skliceval na svojo neodvisnost. Okoli 631/632 je sprejel Alzecove Bolgare, ki sta jih obe sili preganjali in zasledovali. Begunci so zamenjali tabor in prešli od Obrov k Bavarcem, ti pa naj bi jih na ukaz Dagoberta I. na tisoče pobili. Pod vodstvom Alzeca se je skupina Bolgarov rešila in pribežala k Wallucu ter živela eno generacijo pod njegovo oblastjo. Šele med leti 656 in 671 so Bolgari — »iz neznanega vzroka« — zapustili nastajajočo Karantanijo, odšli h kralju Langobardov in se naposled povečini naselili v Beneventu.

Paulus Diaconus, ki je poročal tudi o tem, malo prej omenja, da je sin okrog leta 665 umrlega furlanskega vojvode Lupa zbežal k »slovanski gens-plemenu« v *Carantanum*.³ Furlanski avtor je torej še po štirih generacijah vedel za krajevno ali pokrajinsko ime, iz katerega so Karantanci izvajali svoje plemensko ime. Paulus Diaconus se drži seveda etnografske tradicije, po kateri poimenuje nova dejstva s starimi pojmi. Tako razlaga *Carantanum* kot ljudsko spakedranko klasične oznake *Carn(u)ntum*, ki pa seveda ni imela nobene zveze s Karantanijo. Listine iz devetega do enajstega stoletja so označevale Krnski grad kot *Carentana* — *civitas Carantana* in sosednjo Gospo sveto kot *ecclesia sanctae Mariae ad Carantanam*. *Carantanum* — *Carentana* je bila današnje Gosposvetsko polje (Zollfeld). Kneževina je dobila svoje ime po Krnskem gradu ob vznožju Šenturške gore (Ulrichsberg), *mons Carentanus*. Karantanci so prebivalci Gosposvetskega polja.

To poročilo Pavla Diakona pojasnjuje nastanek imena Karantanija. Ker je to tudi najstarejše, časovno nesporno izročilo — po mojem prepričanju je omemba v poročilih kozmografa iz Ravenne kasnejši dodatek devetega stoletja — se moramo vprašati, ali se drži zgodovina Langobardov že okoli leta 665 veljavne oznake, ali pa se v njej zrcali kasnejše časovno obzorje. Da je prva razlaga verjetnejša, lahko sklepamo iz najstarejše zgodovine Karantanije. Začenja se s tem, da so Karantanci okoli leta 740 pod vodstvom imensko znanega kneza stopili v zgodovino. Ta, Borut in njegov rod sta takrat neomejeno vladala pretežno slovanski gentilni zvezi. Bavarski sosedje so zanj le zelo obotavljaje uporabljali novo posebno ime namesto starega običajnega splošnoslovanskega imena; kljub temu pa je poganski knez Borut — kot vse kaže — že prej vladal plemenu, ki je že imelo politično-pravno ureditev in je gotovo že nosilo karantansko ime. Če pomislimo, kakšen radikalen politično-verski preobrat je Borut pripravil svojim ljudem, ne da bi se ob tem moral odpovedati podedovanju oblasti v okviru svoje družine, potem prav gotovo ni mogel biti prvi karantanski knez. Kot smo že uvodoma omenili, je praviloma tako, da moremo odkriti

² Fredegar, *Chronicae* IV 72; prim. Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* V 29.

³ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* V 22.

neko etnično novost šele generacijo po njenem nastanku. Potemtakem lahko računamo, da je bila karantanska etnogeneza zaključena okoli leta 700. Ta proces je trajal najmanj eno življenjsko dobo. To pa se ujema — kar se tiče časovnega obzorja — s poročilom Pavla Diakona, po katerem naj bi živelo v *Carantanum* »posebno slovansko ljudstvo«.

Prvi trije znani karantanski knezi so bili vsi v sorodstvu: Borut, »borec«, je vladal že pred letom 740 pa do približno leta 750. V času med pomladjo leta 741 in pred poletjem leta 743 so okrepljeni Obri skušali ukrotiti Karantance. Ti pa so si zagotovili pomoč Bavarcev in so tako z združenimi silami odbili napadalce. Ob tem pa so sami prišli pod nadoblast svojih »pomoč dajočih« sose- dov. Z juga — kljub tradicionalnim vezem — ni bilo pričakovati pomoči, ne od Kranjcev, ki so bili slej ko prej odvisni od Obrov, ne od Langobardov, ker so si alpski Slovani bili priborili in ohranili svojo samostojnost tudi na njihov račun. Izguba slovanskega davka iz *regio quae Zellia appellatur*⁴ je najbrž stala s tem v zvezi. Komaj dobro desetletje je bilo šele minulo, odkar so karantanske čete prodrlle iz območja Enns-Pongau do Salzacha in tam požgale Maksimilijanovo celico v Bischofshofnu. Kljub temu se je Borut podredil agilolfinskemu vojvodi Odilu in že poleti leta 743 so korakale karantanske čete v bavarski vojski proti Frankom. Sin Cacatius (Gorazd) in bratov sin Chaitmar (Hotimir) sta kot talca jamčila za Borutovo zvestobo.

Po očetovi smrti se je Cacatius vrnil iz Bavarske in Karantanci so ga ustoličili kot kneza. Vladal je približno od leta 750 do leta 752. Po njegovi kratki vladavini so Karantanci »zaposlili« kralja Pipina I, naj jim pošlje Cacatijevega bratranca. Po vrnitvi je Hotimir leta 752 postal knez. Ustavno-zgodovinska interpretacija se s posebno vnemo ukvarja z deležem Karantancev pri postavljanju knezov. V ta namen proučuje izročila o ustoličevanju koroških vojvod iz poznejšega in poznega srednjega veka. Nočem sicer načelno oporekati možnosti, da se lahko stare tradicije ohranijo dolgo časa — na Gosposvetškem polju je udomačen tudi zelo starodaven obhod štirih cerkvá vrh štirih gorá (Vierberge- lauf). Vendar mora zgodovinar le svariti pred precenjevanjem ustnega izročila, kar se tiče njegove veljave, učinkovitosti in časovne veljave. Če opat Janez Ve- trinjski v 14. stoletju ve poročati o tem, da je »kmet kot predstavnik ljudstva v slovanskem jeziku preveril primernost in še posebej krščansko vero koroškega vojvode pred njegovim slovesnim ustoličenjem«,⁵ te kratke oznake kaj- pada ne nasprotujejo zgodnjersrednjeveškemu izročilu. Zna biti, da segajo znani, zelo kompleksni obredi pri ustoličevanju koroških vojvod nazaj v Borutove čase, vendar je to zelo vprašljivo. Politično opolnomočeni Karantanci so ustoličevali kneze na Krnskem gradu in se pri tem posluževali »knežjega kamna« — na glavo postavljenega vzočja rimskega stebra v jonskem slogu. Knežji ka- men, danes shranjen v Deželnem muzeju v Celovcu, je najstarejši po verodo- stojnih zgodovinskih virih uporabljeni in ohranjeni simbol oblasti v vsem vzhodno-alpskem prostoru. Karantansko ustoličevanje spominja tudi na ustoli- čevanje čeških Přemislidov, o katerem pa so se ohranila samo pismena poro- čila, ne pa tudi insigniji.

Borutovega sina Cacatija (Gorazda) in njegovega bratranca Hotimira so skupaj z drugimi talci odvedli na Bavarsko, kjer naj bi bila vzgojena v krščan- skem smislu. Leta 811 je salzburški nadškof Arn lahko dokazal, da so papeži Zaharija (741—752), Štefan II. (752—757) in Pavel I. (757—767) dodelili Karan- tanijo njegovim predhodnikom.⁶ Množinska oblika »predhodniki« vključuje tudi opata-škofa Janeza, tako da je Karantanija morala biti prvič dodeljena Salz- burgu in s tem bavarski cerkvi še v njegovem času, morda celo še pred pora- zom, ki ga je leta 743 utrpel Odilo v spopadu s svojimi frankovskimi svaki.

⁴ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV 38.

⁵ Heinz Dopsch, *Adel und Kirche als gestaltende Kräfte in der frühen Geschichte des Südostalpenraums*. Carinthia I 166 (1976) 23 s., zlasti 30.

⁶ D. Kar. I. 211 (811 VI 14).

Okoli leta 752 je Hotimir postal knez Karantancev. Pred tem je živel skoraj deset let na Bavarskem. Na otoku Herrenchiemsee ga je neki salzburški duhovnik vzgajil v kristjane. Ko se je Hotimir vrnil v Karantanijo, mu je sledil njegov nečak kot duhovni svetovalec. Oba skupaj sta zavezala karantanskega kneza do tolikšne pokorščine nasproti salzburški cerkvi, da je »po kratkem času«⁷ vzpostavil stik s škofom Virgilom. Hotimir je prosil Virgila, da bi kar sam prišel misijonarit, kar pa je salzburški škof moral odkloniti. Namesto Virgila in kot njegov pooblaščenec, *episcopus missus*,⁸ je prišel v deželo pokrajinski škof Modest in ostal tam do svoje smrti okrog leta 763. Ta dogodek je sprožil prvi poganski odpor Karantancev; povezava s Tasilovim uporom *harisliz* leta 763 ni neverjetna.⁹

Ustanova pokrajinskega episkopata izvira iz krščanstva grškega Vzhoda, po deurbanizaciji latinskega sveta pa jo je prevzel tudi Zahod. Kot takšne vrste »podeželski škof« je deloval tudi Modest v Karantaniji. Ljudska tradicija v zvezi z Modestom in čaščenje tako imenovanega Modestovega groba, ki je pravcati potpuri starin, sta povezani s »stolnico pri Gospe sveti«. Najbrž je Modest osredotočil svojo misijonsko dejavnost zares pri Gospe sveti, ki je ležala nasproti Krnskemu gradu, središču Karantanske kneževine. Nikoli ni bil gosposvetki škof, temveč je bil po naročilu salzburškega škofa pristojen za deželo Karantanijo. Izraz »pokrajinska škofija Gospa sveta« je torej *per definitionem* zgrešen.

Po Modestovi smrti okoli leta 763 je Hotimir ponovno vabil Virgila, da bi le ta osebno nadaljeval misijonsko delo. Virgil je tudi tokrat odklonil, zlasti, ker se je v deželi prebujal ponoven odpor. V šestdesetih letih sta sledili še dve nadaljnji *carmulae*, »kot pravijo Bavarci«.¹⁰ Po Hotimirjevi smrti je odpor Karantancev prerasel v pravo vojno, ki je trajala od 769 do 772. V tem letu je Tasilo III. slavil svojo veliko karantansko zmago. Zamena dinastije je utegnila še ojačiti boje. Tasilovo zmago so primerjali z zmago Karla Velikega nad Sasi, vojvodo samega pa v stilu slavospeva s Konstantinom Velikim, zmagovalcem nad pogani. Pretrgano zvezo do Salzburga je znova vzpostavil karantanski knez Waltunc (Valtunk), ki je zaprosil Virgila za misijonarje. Od tega časa naprej pa do škofove smrti leta 784 šteje *Conversio* šest nadaljnjih krščanskih misij.

Salzburški viri osvetljujejo pomen udeleženih oseb, ki so vseskozi štele k ožjemu krogu sodelavcev Virgila. Tudi salzburški Romani so sodelovali pri karantanski misiji. Več kot tretjina duhovnikov je imela nesporno romanska imena, katerih nosilci so zagotovo izpričani v salzburškem okrožju. Med salzburškimi misijonarji pa je bil tudi Virgilov zaupnik iz domovine, Irec Duplitemus-Dublittir.¹¹

Po Virgilovi smrti je škof Arn nadaljeval metodo svojega predhodnika. Za karantansko misijo sprva ni zadolžil nobenega pokrajinskega škofa. Odposlal je štirinajst misijonarjev pod vodstvom presbiterja Inga, ki pa mu je uspešno in dolgoletno delovanje zagotavljalo škofu enakovreden status. Janez Vetrinjski je naredil iz njega prvega koroškega vojvodo. Šele ko so ga povzdignili v nadškofa, je leta 798/799 Arn preoblikoval salzburško misijonsko organizacijo slovanske pokrajine, v kateri je Karantanija še naprej zavzemala prvo mesto. V ta namen so leta 799 posvetili pokrajinskega škofa Teoderiha. Posvetna oblast in nadškof Arn sta ga vpeljala v njegovo službeno področje.

Delež Salzburga pri uspešni karantanski misiji je nesporen. Ob tem pa velja omeniti še Oglej in Freising. Njun delež je tendenciozno poročanje 9. stoletja skoraj potisnilo v pozabo.

Problem razmejčitve obeh škofij, ki sta se ga zavedala že prijatelja Paulinus in Arn, in ga je — brez uspeha — skušal reševati Ursus iz Ogleja, se je do-

⁷ *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* cc. 4 in 5.

⁸ *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* cc. 5.

⁹ *Prim. Annales regni Francorum* a. 788.

¹⁰ *Prim. Lex Baiwariorum* II 3, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* c. 5.

¹¹ *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* c. 5; *prim. Wolfram, Mitteleuropa* 145.

končno razrešil za njegovega naslednika leta 811. Zatem je Karel Veliki dal spisati listino, s katero je bila dokončno zapečaten odločitev o delitvi Karantanije in o Dravi kot meji med Oglejem in Salzburgom. Smrt Pipina, vladarja Italije, poleti leta 810, je ogrozila politično enotnost obeh metropolitanskih enot (Salzburga in Ogleja), kakor je bila predvidena v *Divisio regnorum*. Po delitvenem načrtu naj bi Karel mlajši dobil Italijo do reke Pad. Pipin pa je zapustil sina, zakonitega dediča z imenom Bernhard, čigar pravico do italijansko-langobardske kraljevine v mejah iz leta 810 je njegov cesarski ded bil izrecno priznal. V pozni pomladi leta 811 je Karel mlajši še živel, zato je bilo pričakovati, da bo politična meja ločila Salzburg od Ogleja. V tej situaciji sta obe metropoli težili k čim jasnejši ureditvi pravnih odnosov. Tako je bilo tudi v naslednjih letih. Še tik pred svojo smrtjo je Arn poslal svojega arhidiakona in izbranega naslednika jeseni leta 819 v Aachen, da bi od Ludvika Pobožnega izposloval potrdilo Karlove diplome.

Pokrajinski škof Teoderih, ki je v glavnem deloval v Karantaniji, je preživel svojega ordinarija Arna, ki je umrl 24. januarja 821. Adalram — Arnov naslednik — je po Teoderihovi smrti imenoval škofa Otona za njegovega naslednika. O le-tem je poleg imena znano samo to, da je deloval na svojem področju še po 4. januarju 836. Ko sta bila nadškofa Liupram (836—859) in Adalwin (859—873), »je vodil škof Osbald slovansko ljudstvo«. ¹² Osbald se je mimo nadškofa obračal direktno na Rim. Znana sta papeževa odgovora na dve pismeni vprašanji, ki jih je Osbald naslovil na Nikolaja I. (858—867), verjetno za časa Adalwina. Le-ta »dajeta drastično sliko o problemih v misijonskih okrajih in o surovih navadah tega časa. Tako je papež odločil, naj se kleriki, ki so v silobranu ubili kakšnega, pogana, odpovejo duhovniški časti, ker noben duhovnik ne bi smel prelivati človeške krvi. V svojem drugem pismu je papež določil, naj o pretepu, pri katerem je neki duhovnik ubil diakona, razsodi komisija pod predsedstvom salzburškega nadškofa. Če bi se udarci izkazali kot smrtonosni, naj duhovniku odvzamejo duhovniško čast; če pa je bil vzrok diakonove smrti padec s konja, naj bo duhovnik prizadet le s cerkveno pokoro.« ¹³ Osbald pa je še drugače dokazal svojo samostojnost. Nihče iz vrst starejših karantanskih pokrajinskih škofov, od Modesta preko Teoderiha in Otona do Osbalda, ni bil zapisan v salzburško pobratimsko knjigo. Njihovih imen tudi v drugih »knjigah življenja« ne najdemo; izjema je le Osbald, ki je v reichenauski pobratimski knjigi kot prvi zapisan na seznamu »duhovnikov iz Karantanije«. ¹⁴

Poznejša izročila vedo na splošno poročati o prepirih med karantanskimi škofi in njihovimi salzburškimi ordinariji. Zadržanje Osbalda pa je najbrž bilo vzrok temu, da ga je Adalwin najkasneje leta 863 odstavil oziroma da je po njegovi smrti sistiral slovanski episkopat. Osbald je ime anglosaškega kralja — mučenca iz sedmega stoletja, ki je podpiral misijonarje in celo prevajal njihove pridige. Spomin na kralja Osbalda ni živel samo na britanskih otokih, postal je tudi del sakralne folklore na celini. Zanimanje Anglosasa Alkuina za obrski in slovanski misijon je štelo med kulturne dobrine njegove domovine; že Beda *Venerabilis* je vzpodbujal to zanimanje. Če škof Osbald že sam ni bil z otoka, je po vsej verjetnosti bil vzgojen v anglosaški misijonski tradiciji. Ta je tudi sicer zapustila sledove v deželi; zadnji karantanski knez je nosil anglosaško ime Etgar. Približno tri generacije — od 740 do 828 — je bila Karantanija rodovna kneževina v okviru Bavarske, in sicer najprej v okviru regnum vojvod Odila in Tasila III., nato pa karolinških kraljev. Po padcu Tasila III. leta 788, najkasneje pa po ustanovitvi Vzhodne prefektore 799/802 so vladali zapovrstjo štirje knezi — Priwizlauga (Pribislav), Cemicas (Semika), Ztoimir (Stojmir) in Etgar. Ludvik Pobožni je 828 uvedel frankovsko grofijsko ureditev v Karanta-

¹² *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* c. 9.

¹³ Wolfram, *Mitteleuropa* 282.

¹⁴ *Verbrüderungsbuch Reichenau* 108 c 1.

nijo, s čimer se je razširilo bavarsko pravo na vse prebivalce dežele. Sicer obstajajo posamezne listine, ki tudi še po tem času omenjajo karantansko plemensko pripadnost. Tako označene osebe pa nikoli ne nastopajo v deželi sami, temveč ali na sosednjem Bavarskem ali na panonskem kolonizacijskem ozemlju. Etnično razlikovanje nima pravne podlage, temveč le podoben pomen, kot ga ima Quartis.

Meje Karantanije

Na zahodu in severozahodu je Karantanija mejila na Bavarsko, tako da so šteli k njej tako Vzhodno Tirolsko, Koroško in Lungau kot tudi Enns-Pongau in doline štajerske Aniže, Murice in Mure. Na severu je segala dežela preko zgornje- in dolnjeavstrijskih apnenih Alp. »Ischler Landl« in dolina reke Krems tja do Klausena sta po vsej verjetnosti tudi bili karantanski, kakor tudi južni del Dolnje Avstrije z mejno reko Schwarza. Vzhodna meja je potekala ob gorskem pasu, ki sega od dolnjeavstrijskega Bucklige Welt preko Fischbacher Alpen do srednje Mure in je znan — čeprav šele iz madžarske dobe — kot *mons Predel*,¹⁵ kot »mejna gora«. Kateri predeli severne Slovenije so bili karantanski, je težko povedati. Če se je leta 811 govorilo o tem, da teče Drava skozi sredo Karantanije, potem območje južno od Drave ni moglo biti majhno, če bi naj oglejski patriarh ne bil močno prikrajšan. Najbrž lahko istovetimo jugovzhod Karantanije z jugovzhodnim notranjim Norikom pred njegovo razširitvijo s Ptujem. To lahko sklepamo iz dejstva, da je Ptuj (Poetovio) pripadal panonski oblasti Langobardov kot tudi Pribine, pa tudi iz dejstva, da se v diplomu Karla Velikega iz leta 811 Norikum enači s Karantanijo. Furlanec Pavel Diakon je vsekakor smatral, da je *Carniola*, »mala Karnija«, dežela Slovanov, *patria Sclavorum*, in jo je nedvomno razločeval od *Carantanum*, kjer je živelo od *Carniolenses*, »Kranjcev« različno slovansko ljudstvo.¹⁶ Na jugozahodu so tvorile Karnijske Alpe slej ko prej mejo med *patria Carnium*, Karnijo v ožjem smislu, in *Carontani* Kozmografa iz Ravenne.¹⁷

Kranjci

Južno od Karantancev, na območju furlanske oblasti, se leta 820 omenjajo *Carniolenses*.¹⁸ K njim lahko prištevamo tudi kneza Vonomyrja, ki je po navodilu vojvode Erika Furlanskega leta 795 z jugozahoda napadel obrsko državo in vdrl prav v njeno središče med Donavo in Tiso. *Carniolenses* so prebivalci male deželice *Carnia*, Kranjci in so živeli ob zgornji Savi, medtem ko je ležala antična *patria Carnium* onstran kontinentalnega razvodja ob gornjem toku Piave, Tagliamenta in Soče. Imena, ki se začenjajo z zlogom *Car-*, *Carni(ol)a* in *Carantanum* označujejo po vsej verjetnosti eno in isto, namreč deželo kamenih ljudi. O blizkosti med Kranjci in Karantanci priča tudi arheologija, saj označuje materialno zapuščino tega prostora kot »köttlaško kulturo«. Kljub temu ni nikakršne podlage za domnevo, da bi Karantanci in Kranjci že pred koncem karolinške dobe tvorili politično enoto, dasiravno sta obe deželi od leta 828 naprej kot grofiji pripadali bavarski Vzhodni prefekturi.

Kranjci in del Karantancev so se pridružili vojni Ljudevita, ki je divjala pet let ob jugovzhodni meji frankovske države. V zimskem Aachnu so se 817 oglasili bizantinski poslanci, da bi se pri cesarju Ludviku Pobožnem zavzeli za romansko prebivalstvo Zahodne Dalmacije. Po eni strani so slovanske zveze in njihovi knezi, med katerimi je bil vodilen Borna, osnovale v Liburniji in v sosednji Dalmaciji skupnost, ki se je podredila frankovski nadvladi. Ta skupnost je bila zelo privlačna, tako da so se Borni pridružili še *Guduscani*. Ta gens se je poimenovala po kraški reki Gacka med obalo in Malo Kapelo. Celo *Timociani*

¹⁵ Wolfram, *Conversio* 79 s, s prip. 20, po Fritzu Poschu in Helrichu Purkharthoferju.

¹⁶ Wolfram, *Conversio* 76 s, s prip. 10.

¹⁷ *Anonymi Ravennatis Cosmographia* IV, 37 s.

¹⁸ *Annales regni Francorum* a. 820.

so zapustili svoja bivališča ob Timoku, ki se v današnji Vzhodni Srbiji zliva v Donavo, pri čemer so »prekinili svojo zvezo z Bolgari«. ¹⁹ Po drugi strani je furlanski dux Cadolah pospeševal naselitev slovanskega prebivalstva v Istri na račun domačih Romanov in sebi v prid. Za Ludvika Pobožnega je bila ta pritožba o Cadolahovi slovanofilski politiki tako pomembna, da ni hotel odločiti brez duxa in prizadetih. Sestavil je komisijo na visoki ravni in preložil pogajanja v kraj sam; rezultat je bil znameniti Placitum iz Rižane pri Kopru, edinstven vir, katerega besedilo se je v celoti ohranilo. Sicer pa je pri reševanju tega spora prišlo do zavlačevanja, če ne celo do odprtega odpora. Drugo bizantinsko poslanstvo se je še poleti 817 zglasilo pri cesarju, toda brez uspeha. Nato so prišli jeseni 818 poslanci prijateljskega duxa Borne kot tudi njegovega nasprotnika Ljudevita iz Siska-Siscie. Tokrat pa so se Ljudevitovi poslanci pritoževali nad Cadolahovo »krutostjo in nestrpnostjo«. ²⁰ Ljudevitovi očitki so torej v vsakem pogledu dopolnjevali gravamina istrskih Romanov. Vse kaže, da je Cadolahova politika Ljudevita zelo oškodovala.

Ko so se Ljudevitovi poslanci brez uspeha vrnili domov, je *dux Pannoniae inferioris* ²¹ najkasneje ob začetku pomladi 819 udaril. Ljudevit je dotlej gotovo priznaval frankovsko nadoblast, saj njegova vojna dejanja takrat še niso veljala kot *bellum*, temveč kot *carmula* ²² — podobno kakor Bernhardov upor. Julija 819 je Ludvik Pobožni ukazal, naj Cadolah iz Italije napade Ljudevita. Tudi Bavarce so leta 819 mobilizirali proti Ljudevitu. Tako je bilo že 8. maja v Freisingu znano, da bo treba z vojsko proti Vzhodu, in 4. julija so stale bavarske čete, *comitatus contra Liuduuinum*, že globoko v Panoniji. ²³ Vsekakor se je ta vojska takrat premikala že dlje kot mesec dni po deželi Hunov, se pravi, da ni pretirano hitro napredovala. Dobra mera bavarske lagodnosti je narekovala tempo pohoda; tako je neki regensburški klerik 2. junija 819 našel dovolj časa, da je *in Hunia in exercitu* začel rokopis, ki je najstarejša datirana avstrijska knjiga. Slabih petnajst tednov pozneje, 12. septembra, je pisec končal svoje delo v St. Florianu, ki ga zgodovinski viri ob tej priložnosti prvič nesporno omenjajo. ²⁴ Dve freisinški listini sta bili oporoki za primer, da bi izstavitelja umrla v Ljudevitovi vojni. Pisec knjige je zagotovo preživel, po vsej verjetnosti sta preživela in se vrnila v domovino tudi oba previdna oporočnika. Medtem se je italjski vojski mnogo huje godilo. Ko se je vračala s svojega neuspešnega pohoda, je izgubila voditelja, še preden je prekoračila furlansko mejo; Cadolah je tu 31. julija 819 podlegel visoki vročici.

Čeprav je slavil zmago nad napadalci, Ljudevit diplomatskih odnosov do cesarskega dvora ni prekinil. Narobe, v Aachen je dal sporočiti, pod katerimi pogoji bi bil pripravljen znova priznati frankovsko nadoblast. Cesar je Ljudevitove predloge zavrnil in sam odposlal protiposlanstvo v Sisak, ki pa prav tako ni bilo uspešno. Medtem je Ljudevit, ki je moral biti zares privlačna osebnost, našel močno podporo pri »sosednih gentes«. ²⁵ Tako so celo Timočani, ki so kanili zapustiti Bolgare in se pridružiti Frankom, se pravi Borni, spremenili svoj načrt ter se pridružili Ljudevitu. Ta gentilna tvorba kneza iz Siska, ki spominja na začetke moravske države, je zajela tudi Kranjce in del Karantancev. Celo Fortunatus, patriarh iz Grada, je poslal rokodelce za gradnjo utrdbe Sisak-Siscia. Še pozno poleti 819 so bili ob karantanski Dravi boji, da bi se ustavila močna Ljudevitova vojska. Samo nekaj tednov ali mesecev kasneje je slovanski knez spremenil smer svojega pohoda in vkorakal v Dalmacijo. Še do leta 822 naj bi trajala njegova borba proti frankovskim četam in njihovim slovanskim zaveznikom.

¹⁹ Annales regni Francorum a. 813.

²⁰ Annales regni Francorum a. 818.

²¹ Annales regni Francorum a. 819.

²² Wolfram, Mitteleuropa 269.

²³ Traditionen Freising nn. 415 in 419 (819 V 8 in 819 VII 4).

²⁴ Wolfram, Mitteleuropa 269.

²⁵ Annales regni Francorum a. 819.

Ljudevita običajno imenujemo kneza Hrvatov. Kdor pa sledi etnografskim vidikom in sprašuje po »oblikovanju in ureditvi plemen«²⁶ se bo izognil temu, da bi prenašal anahronistična merila na etnogenetski proces. Sicer ni dvoma, da je Konstantinos Porphyrogenetos poznal Slovane iz Dalmacije in nekaterih predelov Slavonije kot Hrvatov. Toda ta avtor je pisal sto let po državnih analih, v katerih sicer naletimo na bogato poznavanje slovanskih plemenskih imen, nikjer pa ne na ime Hrvatov. Da je Konstantinos Porphyrogenetos v svoj prikaz vključeval tudi bajeslovna poročila, je znano. Vrhu tega je — kadar govori o Dalmaciji — imel v mislih bolj Primorje. In zares vse kaže, da se je hrvaška etnogeneza začela približno eno generacijo po Ljudevitu — po eni strani v okolici Klisa, po drugi strani v okolici Bihaća, ne pa ob Savi ali v prostoru Reka—Tharsatica.

Uspešen nasprotnik Ljudevita je bil furlanski dux Balderih. Le-ta je bil poslednji imetnik tega starega langobardskega vojvodstva. Leta 824 so se oglasili Bolgari s Tise in Donave pri cesarju in med drugim zaprosili za »vrnitev« odvisnih slovanskih kmetov. Franki si najbrž o nakanah Bolgarov kot tudi o nevarnosti njihovih zahtev niso bili povsem na jasnem. Ludvik Pobožni je njihove zahteve nekam odlašujoče obravnaval. Istočasno je reagiral Aachen tudi na bavarsko dilemo. Ludvik Nemški, ki je postal leta 817 bavarski kralj, je leta 826 prišel najbrž prvikrat v svoje kraljestvo. V njegovem spremstvu je bil kot prvi prefekt Vzhodnih dežel izredno sposobni in tudi na Bavarskem vplivni Gerold II., stric mladega kralja. Oba sta se morala v prihodnje potruditi, da znova osvojita za Bavarce teren, ki so ga bili izgubili v prid Furlanije. Balderih je namreč vladal v Karantaniji in — najkasneje od konca Ljudevitove vojne naprej — tudi v Gornji Panoniji, se pravi, globoko znotraj bavarske Vzhodne dežele. Napovedoval se je grozeč konflikt o pristojnosti.

Leta 827 so sirmijski Bolgari vdrli z ladjami po Dravi navzgor v Gornjo Panonijo, »pregnali kneze Slovanov in nad nje postavili bolgarske vladarje«.²⁷ Krivdo za ta poraz so naprtili izključno Balderihu, čeprav ni samo furlanski vojvoda, temveč tudi Gerold II. še leta 826 izključeval grozečo bolgarsko invazijo. Balderih se je moral umakniti, njegovo mandatno območje je bilo razdeljeno med štiri comites. Najbrž si lahko razlagamo to poročilo tako, da sta leta 828 bila imenovana za Karantance in Kranjce po en grof in da sta bila podrejena bavarskemu prefektu Geroldu II. Preostala dva comites pa sta verjetno dobila okrnjeno Furlanijo in Istro in ostala s svojimi grofijami pri Italiji. Kazen, ki ni bila namenjena samo Balderihu, temveč tudi njegovemu gospodarju, najstarejšemu cesarskemu sinu Lotarju, je Ludvik Pobožni odredil leta 828. Navzoča sta bila tudi Ludvik Nemški in Gerold II., ki sta še poleti 828 začela vojno proti Bolgarom. Poslednjega furlanskega vojvode ter Lotarja I. v Aachen ni bilo. Tako je bilo razpuščeno furlansko vojvodstvo in Italija ločena od Panonije. Hkrati sta izgubili tudi Karantanija in Kranjska svoj avtonomni status, Sisak pa je ostal gentilna kneževina vse do prihoda Madžarov.

Še pred Ljudevitovim koncem je Bavarec Mahtheri 10. julija 822 podaril svojo posest med Trušnjami (Trixen) in Grebinjem (Griffen) freisinškemu samostanu Innichen. Prejemnik je škof Hitto, ki prepušča posest daritelju kot dosmrtni fevd. Listino, ki je bila sestavljena o pravomočni kupčiji, je potrdilo devetnajst oseb, ki vseskozi nosijo bavarska imena in so pravno izkazane kot Bavarci. O tem, kje je bila listina sestavljena, ni podatkov, tako da ne moremo niti zagotovo reči, ali so bile med pričami take, ki lahko veljajo kot »Korošci«, in če, koliko jih je bilo. Tu in tam pojmujejo prvotno in dolgo časa tudi edino omembo bavarskega zemljiškega posestnika kot dokaz proti spremembi karantanske ureditve leta 828. Res je Mahtheri omenjen šele v zadnjih letih karan-

²⁶ Tako (Stammesbildung und Verfassung) je naslov knjige Reinharda Wenskusa, ki je izšla v prvi izdaji 1961.

²⁷ Annales regni Francorum a. 827.

tanske kneževine. Bolj kaže, da so Mahtheri in njegovi pristaši šele ustvarili predpogoje za uspešno uvedbo grofijske ureditve kot pa obratno. Prvi oblastnik v začetku še enotne grofije Karantanije je bil neki Helmwin, njega pa je nasledil neki Albgar. Od obeh sta nam znani le imeni, ki se pa dobro uvrščata v »nomenklaturo« Bavarske in njenega vzhodnega dela. Najkasneje leta 844/845, verjetno pa že dosti prej, je Pabo postal karantanski grof. Njegovo delovanje, ki se je proti njegovi volji končalo leta 860, je bolj znano.

Vzpon Karantanije kot kraljeve dežele je neločljivo povezan z Arnulfovo osebnostjo. Karantanija je bila Arnulfova domovina in oporišče njegove oblasti; tu je doraščal in se izkazal kot kraljevski dux. Odtod si je osvojil oblast ne le nad Bavarsko, temveč nad vzhodno frankovsko kraljevino v celoti. Še današnji rodovi ga — četudi anahronistično — označujejo kot »Arnulfa Koroškega«. V Karantaniji je Arnulf pogosto bival tudi po letu 887, in sicer tako v štajerskem kot v koroškem delu. Božič leta 888 je proslavil na Krnskem gradu ob vznožju Šenturške gore. Od srede 9. stoletja naprej je Karantanija pridobivala na pomenu, razvila se je njena infrastruktura in bogastvo dežele se je pomnožilo. O tem govorijo številne podelitve bavarskim cerkvam; seveda je bila pri tem po obsegu in vsebini salzburška »Magna Charta« iz leta 860 daleč na prvem mestu. Splošno zanimanje se ni omejevalo le na cerkvene zemljiške posestnike, kot kaže primer Witigowa. S ponosom se je vsakdo v Panoniji priznal za Karantanca, kadar je pričeval *in praesentia Arnolfi ducis*.²⁸

V petletju med letoma 874 in 879 se je slovanski apostol in panonsko-moravski nadškof Metod korak za korakom umikal iz salzburške Panonije, dokler se ni moral tu docela odreči svoji poziciji. Ta čas je nadškof Theotmar verjetno v osebi Salomona obnovil karantanski pokrajinski episkopat. Škof je imel štiri naslednike, Engilfrieda, Alaricha, Dietricha in Gotaberta. Samo o zadnjem nam je znano več kot samo ime. Postavil ga je bil nadškof Pilgrim (907—923) in služboval je še pod Odalbertom (923—935). Ti karantanski škofje so prvi salzburški pokrajinski škofje, ki se tako imenujejo. Freising, ne pa Salzburg, je bila prva škofija, ki je v deželi zgradila lastniški samostan, in sicer kolegiatno ustanovo Marija na Otoku (Maria Wörth). Cerkev je bila posvečena svetnikoma Primožu in Felicijanu, katerih relikvije so bile na Vrbsko jezero prenešene za časa škofa Walda (864—906). Vzpon Karantanije do kraljeve dežele je tudi razlog za njeno poimenovanje kot »grofija« in »država« namesto »grofija« in »pagus«. Tako je bila nekoliko okorno poimenovana še pred letom 893 z lokacijo *in comitatu Ruodperti in regno Carantano*. Bolj elegantno je rečeno za časa »našega nadvse ljubljenega sorodnika in slavnega mejnega grofa Luitpolda«, da leži Krški dvor *in Charentariche in comitatu ipsius*.²⁹

V sistemu bavarskega Vzhoda, ki je bil sestavljen iz frankovskih grofij in gentilnih kneževin, je imela Karantanija izreden položaj. Dežela je tvorila od leta 828 naprej grofijo, ki je mogla biti označena tudi kot »država«. Proti koncu 9. stoletja pričajo viri o večjem številu karantanskih grofov pod enim nadgrofom. Ureditev bavarskega Vzhoda pa je bila odvisna od posesti Panonije, se pravi zahodnih delov nekdanje rimske province severno in južno od Drave. V obeh delih sta bila slovanska kneza, ki sta bila sicer odvisna od vzhodnofrankovske države, pač pa sta v središčih Blatenski Kostel Zalavár in Sisak-Siscia vladala dokaj samostojno. Medtem ko so o knezih iz Siska znana samo njihova imena, vemo dosti več o knezu Pribwini iz Nitre, ki so ga bili Moravci izgnali in o njegovem sinu Koclju (Chozil). To pa zato, ker sta odločilno podprla grško-slovansko misijo. Tako sta prišla v nasprotje do bavarske cerkve in tudi do vzhodnofrankovske kraljevine. Pribwinov zaščitnik, Ludvik Nemški je bil desetletja v sporu s svojim sinom Karlmannom, ki je vladal bavarskemu Vzhodu,

²⁸ Traditionen Regensburg n. 102.

²⁹ DD. Arnolf 109 in 162; glej Peter Štih, *Regnum Carantanum*. *Zgodovinski časopis* 40 (1986), 215 ss.

ne da bi se pri tem kaj prida menil za očetove pristaše. Posledica tega je bila, da je Regensburg najkasneje leta 876 — Kocelj je bržkone ta čas umrl — odločil, da se Pribwinova kneževina razpusti. S tem je izgubila Panonija severno od Drave svojo samostojno vladavino; bavarski Vzhod se je začel razkrajati. Niti poslednji krčeviti poskus, postaviti 884 kneza Braclava iz Siska za frankovskega vazala in ga tako vse bolj pritegniti k obrambi Panonije, ni uspel.

Skoraj pol stoletja ni bilo več kaj slišati o »državi med Dravo in Savo«, ki je nekoč na Zahodu segala prav do zagrebškega prostora. Sedaj naj bi se na področju nekdanje vladavine Ljudevita iz Siska rekrutirala poslednja vojska v boju za frankovsko-bavarsko Panonijo. Leta 896 so položili v Braclavove roke »zaščito Panonije z Blatenskim Kostelom (urbs paludarum)«. ³⁰ Le malo pozneje sta Blatenski Kostel in Sisak — kot kaže — podlegla »Obrom, ki se zdaj imenujejo Madžari«. ³¹ Ti so bili že leta 894 »vse do uničenja razdejali Panonijo« ³² in tako zadali poznokarolinški ureditvi Panonije smrtni udarec. Gentilne slovanske kneževine so utonile, in tudi niso bile obnovljene, ko so Otoni znova osvojili dele donavskega in vzhodnoalpskega prostora.

Preseljevanje narodov se je tako v desetem stoletju — čeprav pozno — vendarle končalo tudi v našem prostoru. Leta 976 so Bavarsko razdelili in njen jugovzhodni del uredili kot vojvodino Karantanijo. Imetnik te vojvodine je vladal ozemlju, ki je segalo od južnega dela Dolnje Avstrije do Verone in vključevalo Furlanijo, Kranjsko in Istro. Tej večjezični, tradicionalno polietnični skupnosti se je obetala sijajna bodočnost. Znano je, da je tudi ta poskus kmalu v prvi vrsti iz dinastičnih vzrokov spodletel. Toda v časih, ko se vsepovsod prebujajo spomin na obstoj historičnih regij, naj nam bo dovoljeno, spomniti tudi na to staro skupnost, ne da bi nas zaradi tega kdo osumil, da postavljamo pod vprašaj sedanje državnosti.

Prevedla Tatjana Zeichen-Messner

Zusammenfassung

KARANTANIEN ZWISCHEN OST UND WEST

Herwig Wolfram

Die Entstehung des polyethnischen Fürstentums der Karantanen stellt die älteste frühmittelalterliche Stammesbildung dar, die sich im Ostalpenraum aus Zuwanderern und Einheimischen vollzog und dabei einen bodenständigen Namen annahm. Die Karantanen waren ein eindeutig slawisch bestimmtes Volk, das auch Kroaten, Dudleben und Bulgaren umfaßte. Außerdem gab es einheimische Romanen im Land. Germanische Splitter sind nicht auszuschließen, aber auch nicht nachzuweisen. Die Vorfahren der Karantanen waren in das alte Binnennorikum eingewandert und hatten es zum »Land der Slawen« gemacht. Nach der großen awarischen Niederlage vor Konstantinopel im Jahre 626 dürften die Alpenlawen um 630 den Khaghan gegen einen neuen Herrn eingetauscht haben. Samo nützte die Abfallbewegungen, die im Westen wie im Osten die Awaren schwächten, und schwang sich zum Herrscher eines mitteleuropäischen Slawenreiches empor. Der Tod Samos erlaubte die Wiederherstellung der awarischen Herrschaft über weite Teile des slawischen Mitteleuropas. Die Alpenlawen scheinen hingegen ihre Selbständigkeit behauptet zu haben.

Boruth, der erste bekannte Karantanenfürst, herrschte von vor 740 bis um 750. Zwischen dem Frühjahr 741 und vor dem Sommer 743 versuchten die wiedererstarkten Awaren, die Karantanen zu unterwerfen. Diese versicherten sich der Hilfe der Bayern, schlugen die Angreifer gemeinsam zurück, gerieten aber dabei selbst unter die Oberhoheit der »hilfsreichen« Nachbarn. Bedenkt man, welch radikalen politisch-religiösen Kurswechsel Boruth seinen Leuten zumuten und dennoch die Herrschaft

³⁰ Annales Fuldenses (cont. Alt.) a. 896.

³¹ Annales Fuldenses (cont. Alt.) aa. 894, 896 in 900.

³² Annales Fuldenses (cont. Alt.) a. 894.

innerhalb der Familie wie selbstverständlich vererben konnte, dann wird er sicher nicht der erste Karantanenfürst gewesen sein. Um 700 wäre mit dem Abschluß der karantanischen Ethnogenese zu rechnen. Die bekannten, höchst komplexen Zeremonien der Kärntner Herzogseinsetzung können in die Zeit Boruths zurückreichen; daß sie es tatsächlich tun, wirkt jedoch höchst unwahrscheinlich.

Urkunden des neunten bis elften Jahrhunderts bezeichneten die Karnburg als Carentana — civitas Carantana und das gegenüberliegende Maria Saal als ecclesia sanctae Mariae ad Carantanam. Die Karnburg am Fuße des Ulrichsbergs, mons Carantanus, gab dem Fürstentum den Namen. Im Westen und Nordwesten schloß das Land an Bayern an, so daß Osttirol, Kärnten, der Lungau sowie der Enns-Pongau und die Täler der steirischen Enns, Mürz und Mur zu Karantanien zählten. Im Norden reichte das Land bis über die oberösterreichisch-niederösterreichischen Kalkalpen hinaus. Das Ischler Land und das Kremstal bis gegen Klausen dürften ebenso karantanisch gewesen sein wie der Süden Niederösterreichs, wo die Schwarza den Grenzfluß bildete. Die Ostgrenze verlief entlang dem Bergsystem, das von der niederösterreichischen Buckligen Welt über die Fischbacher Alpen bis zur mittleren Mur reicht. Welche Teile Nordsloweniens karantanisch waren, ist schwer zu sagen. Wahrscheinlich war der Südosten Karantanien mit dem südöstlichen Binnennorikum vor seiner Erweiterung um Poetovio identisch.

Paulus Diaconus verstand die Carniola, die »Kleine Karnia«, als das Slawenland, die patria Sclavorum, schlechthin und unterschied sie eindeutig von Carantanum, wo ein anderes Slawenvolk als die Carniolenses, »Krain«, lebten. Die Kar-Namen, Carni(ol)a und Carantanum, meinen wohl das gleiche, Land der Steinleute. Es gibt aber keinen Anhaltspunkt für die Annahme, Karantanen und Krainer hätten vor dem Ende der Karolingerzeit eine politische Einheit gebildet, außer daß sie beide ab 828 als Grafschaften der bayerischen Ostland-Präfektur angehörten.

Die Krainer und ein Teil der Karantanen schlossen sich dem großen Liudewit-Krieg an, der fünf Jahre lang an der Südostgrenze des Frankenreiches tobte.

Der Aufstieg Karantanien als Königslandschaft ist untrennbar mit der Person Arnulfs verbunden. Karantanien war Arnulfs Heimat und Machtbasis; hier wuchs er auf, bewährte sich als königlicher Dux und konnte von hier aus nicht bloß die Herrschaft über Bayern, sondern das ganze ostfränkische Königtum erringen.

Die Völkerwanderung hatte im zehnten Jahrhundert auch in unserem Raum ihr Ende gefunden. Im Jahre 976 wurde Bayern geteilt und sein Südosten als Herzogtum Karantanien eingerichtet. Der Inhaber dieses Herzogtums herrschte über ein Gebiet, das vom südlichen Niederösterreich bis Verona reichte, das Friaul, die Krain und Istrien umfaßte. Eine glänzende Zukunft schien dieser vielsprachigen, traditionell polyethnischen Einheit gewiß. Daß auch dieses Experiment sehr bald aus vorwiegend dynastischen Gründen scheiterte, ist bekannt.